

ГЕНЕТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ

Maksymenko S.D. Genetic psychology of personality: mental development and training / S.D. Maksymenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 7–19.

С.Д. Максименко. Генетична психологія особистості: психічний розвиток і навчання. Констатовано, що специфіка онтогенетичного розвитку людини полягає в тому, що він підпорядковується і дії біологічних законів (як і розвиток тварин), і дії суспільно-історичних законів. Показано, що об'єкт генетичної психології – особистість, духовно-тілесний індивід, породжений своєю власною предметно-практичною діяльністю, котрий згодом трансформується в якихось її аспектах у його власну діяльність. Підтверджено, що генетико-психологічний погляд на особистість означає розуміння її як унікальної цілісності, що саморозвивається, саморегулюється і є носієм довічного вселюдського духу. Зазначено, що мета генетичної психології особистості полягає у пошуках закономірностей генезису від вихідного змісту недиференційованої чутливості людини до механізмів творчості. Вказано, що генетичний метод дослідження передбачає аналіз деякого вихідного стану предмета чи явища і вибудовування звідси наступних утворень. Акцентовано, що генетичний метод, застосовуваний у власне понятійному змісті у визначеній галузі психології, є способом дослідження її предмета, заснований на аналізі його утворення і становлення до повноцінного функціонування. Зроблено висновок, що реалізація генетичного принципу в психологічних дослідженнях відкриває змістовні перспективи щодо подальшого, більш глибокого розуміння однієї із центральних проблем педагогічної психології – співвідношення психічного розвитку і навчання, яка має дуже глибоке історичне коріння і, крім того, воно відноситься до таких, що складають враження цілком очевидних. Встановлено, що вищу межу вікових можливостей визначає генотипна сторона дозрівання, оскільки вплив навчання на розвиток опосередковується віковими та індивідуальними особливостями дітей.

Ключові слова: генетична психологія особистості, психічний розвиток, навчання. Вікові можливості, індивідуальні особливості, генотипна сторона дозрівання, діти, дослідження, аналіз, генетичний метод.

С.Д. Максименко. Генетическая психология личности: психическое развитие и обучение. Констатировано, что специфика онтогенетического развития человека заключается в том, что оно подчиняется и действию биологических законов (как и развитие животных), и действия общественно-исторических законов. Показано, что объект генетической психологии – личность, духовно-телесный индивид, порожденный своей собственной предметно-практической деятельностью, который затем трансформируется в каких-то её аспектах в его собственную деятельность. Подтверждено, что генетико-психологический взгляд на личность означает понимание её как уникальной целостности, саморегулирующейся, саморазвивающейся и является носителем пожизненного всечеловеческого духа. Отмечено, что цель генетической психологии личности состоит в поисках закономерностей генезиса от исходного содержания недифференцированной чувствительности человека к механизмам творчества. Указано, что генетический метод исследования предполагает анализ некоторого исходного состояния предмета или явления и выстраивания из этих знаний следующих образований. Акцентируется, что генетический метод, применяемый в собственно понятийном смысле в определённой области психологии, является способом исследования её предмета, основанный на анализе его образования и становления к полноценному функционированию. Сделан вывод, что реализация генетического принципа в психологических исследованиях открывает содержательные перспективы в дальнейшем, более глубоком понимании одной из центральных проблем педагогической психологии – проблемы соотношения психического развития и обучения, имеет очень глубокие исторические корни, и, кроме того, оно относится к таким, которые составляют впечатление вполне очевидных. Установлено, что высшую границу возрастных возможностей определяет генотипическая сторона созревания, поскольку влияние обучения на развитие опосредуется возрастными и индивидуальными особенностями детей.

Ключевые слова: генетическая психология личности, психическое развитие, обучение, возрастные возможности, индивидуальные особенности, генотипическая сторона созревания, дети, исследования, анализ, генетический метод.

Постановка проблеми. Сучасна практична психологія являє собою досить строкату і, водночас, сумну картину. Безліч емпіричних даних (які дуже часто невідомо про що говорять), саморобних, житейських за своєю суттю, теоретичних схем, що зазвичай відображають лише одне – особливості розумового процесу своїх авторів, а десь зовсім осторонь – фундаментальні філософсько-методологічні положення про буття і свідомість, активність, сутність і явище тощо.

Важливим мотивом нашої підвищеної уваги до методологічних підвалин генези психіки є бажання якось зрушити з місця

низку проблем психологічної практики. Відсутність дійсної теоретичної основи призводить до того, що, скажімо, така необхідна і важлива робота в галузі психології розвитку дитини або просто відсутня, або ґрунтується лише на життєвих уявленнях практичного психолога.

Наші дані говорять також про те, що цілісність онтогенезу психіки слід розглядати і в іншій площині – як цілісність життєвого шляху людини від народження до смерті. При цьому зовсім не слід абстрагуватись від анатомо-морфологічних структур (здатків), про що наша психологія сором'язливо мовчала багато років. Адже специфіка онтогенетичного розвитку людини полягає в тому, що він підпорядковується і дії біологічних законів (як і розвиток тварин), і дії суспільно-історичних законів.

Отже, об'єкт генетичної психології – особистість, духовно-тілесний індивід, породжений своєю власною предметно-практичною діяльністю, котрий потім трансформується в якихось її аспектах у його власну діяльність, що і складає мету нашого дослідження. Нормативний об'єкт (належна особистість) задається програмою віддалених цілей навчання та виховання. Звідси і впливає глибинний зміст предмета психології – генезис психічних властивостей людини.

Виклад основного матеріалу. Певна складність природи психологічних понять полягає в тому, що вони виступають у трьох різних аспектах:

1) аксіологічному – як вид загальнолюдського знання, що передує будь-якому науковому аналізу – засобу передачі досвіду з покоління в покоління;

2) семантичному – знання про психіку, свідомість і діяльність людини – продукт наукового дослідження;

3) прагматичному – застосування психологічного знання про генезис психіки, свідомості і діяльності – засіб їх практичного застосування.

Зрозуміти особистість як цілісність, що саморозвивається – одне з кардинальних завдань генетичної психології особистості, галузі психологічного знання, яка в даний момент переживає процес становлення, проте має велике майбутнє.

Дослідження таких складних систем, як особистість, їх дійсне розуміння вимагає застосування відповідного методу. Він повинен бути адекватним об'єкту, що вивчається. І, водночас, метод є втіленням і методологічно-рефлексивним вираженням підвалин теоретичної позиції. Генетико-психологічний погляд на особистість означає розуміння її як унікальної цілісності, що

саморозвивається, саморегулюється і є носієм довічного вселюдського духу.

Сучасна наука фактично не здатна досліджувати утворення такої ступені складності як науково-емпіричний факт: практично всі методи та методичні процедури спрямовані на «зупинку» в часі і розкладання складного об'єкта не елементні частки, тим самим сприяючи фактичному знищенню об'єкта. Адже найбільш важливі його властивості (які лише й роблять його саме цим об'єктом), безнадійно зникають з поля зору дослідника.

Подальший рух у цій емпіричній парадигмі, як справедливо зауважував ще Л.С.Виготський, вже не лише не може дати чогось принципово нового і важливого, але й починає викликати розчарування і науковий негативізм.

У культурно-історичній теорії створено унікальну методичну процедуру, експериментально-генетичний метод, яка долає «поелементність» підходу до складного явища і його зупинку в часі (фактично в плинні існування і становлення). Відомо, які фундаментальні явища дозволив встановити цей метод в плані привласнення людиною загальнолюдського досвіду у формі власних здібностей.

Умовам розвитку психології і вирішенню ключових теоретичних і практичних задач, що стояли перед даною наукою на відповідних етапах її розвитку, приділено достатньо уваги в роботах багатьох вітчизняних психологів [Ананьєв, 1968; Виготський, 1991; Давидов, 1996; Костюк, 1989; Леонтьєв, 1984; Лурія, 1974]. Проте багато питань залишаються нерозкритими не тільки в силу того, що теорію можна розуміти по-різному, часом зовсім інакше, ніж вважає її автор. Таке відбувається насамперед через відсутність підстав, які б дозволяли сучасному психологу цілком задовольняти свою законну потребу час від часу перевіряти зрілість свого дослідження поглядом крізь призму минулого.

Вивчення становлення основних форм психічної діяльності у філо- і онтогенезі – класична для психології проблема. У її вирішення внесли вклад багато вчених, починаючи з Дж. Локка і Т. Гоббса, що намітили основні підходи до питання про поступовий (стадіальний) розвиток людських здібностей і властивостей, і закінчуючи класичними для сучасної психології роботами Дж. Брунера, А.Р. Лурії, Ж. Піаже і Б. Інельдер. Предметна область генетичної психології продовжує залишатися широкою і неоднорідною, насамперед внаслідок недостатньої методологічної рефлексії змісту даної сфери наукового пізнання.

Гарантію об'єктивного і в той же час універсального підходу до оцінювання різних теорій дає, за нашим переконанням, можливість повного, позбавленого упередженості відтворення логіки мислення того чи іншого дослідника, початком якої виступає вміння виокремити сам предмет науки.

Предмет науки – ключ до філософського кредо дослідника і осмислення емпіричного факту.

Мета генетичної психології особистості – вивчити умови, у яких процес перетворення змісту і форм власних психічних явищ, станів свідомості і способів дій зможе досягти такого рівня досконалості психічних механізмів діяльності, на якому виникає здатність робити відкриття чи винаходи, створювати художні образи. Іншими словами, мета полягає у пошуках закономірностей генезису від вихідного змісту недиференційованої чутливості людини до механізмів творчості.

Генетичні ідеї, ідеї зародження, виникнення і наступного процесу функціонування, що доводить предмет чи явище до певного стану, знаходилися в центрі уваги ще античних філософів, які замислювалися над питаннями виникнення, становлення і розвитку всього існуючого. Після тривалого дослідження процесів розвитку, задовго до побудови теорії генезису, був створений генетичний метод наукового пізнання.

Генетичний метод дослідження передбачає аналіз деякого вихідного стану предмета чи явища і вибудовування з цих знань наступних утворень. Історично даний метод виник у результаті ствердження в науці (починаючи з XVII ст.) ідеї розвитку: у математиці – диференціального числення, у геології – теорії Лаєля, у космогонії – гіпотези Канта-Лапласа, у біології – теорії Ч. Дарвіна.

Основна мета генетичного дослідження – розкриття зв'язків явищ, досліджуваних у часі, і вивчення переходів від менш розвинутих до вищих форм існування та функціонування предметів і явищ.

У філософії Гегеля генетичний метод покладається в основу феноменологічного аналізу свідомості, що має на меті показати історичні метаморфози форм свідомості, розкрити становлення науки як способу добування наукового знання. Проникнення генетичного аналізу в науки, що вивчають процеси розвитку, призвело до утвердження генетичного методу як особливого методу пізнання і виникнення спеціальних галузей знання: теорії еволюції, походження видів, генетичної соціології, генетичної епістемології, генетики поведінки тощо.

Можна констатувати певну сталість загальної спрямованості еволюції теоретичних поглядів у психології, що усе більше і більше прагнуть ввести у свої теорії результати дослідження генезису психіки, свідомості і діяльності.

Разом із багатьма розділами психології, що почали посилено розвиватися наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., привернула до себе увагу і дитяча психологія. Поштовх цій галузі зробив Ч. Дарвін, коли випдав книгу «Біографічний нарис однієї дитини», у якій було наведено ретельні спостереження над процесами психічного розвитку. Найбільшу популярність у той час отримали праці В. Прейера «Душа дитини» і В. Штерна «Психологія раннього дитинства». Надалі застосування генетичного методу в психології пов'язано з іменами Д. Болдуїна, К. Гросса, Карла і Шарлотти Бюлер, А. Біне, А. Валлона, Е. Клапареда, Р. Заззо, Ж. Піаже та інших.

Генетичний метод у дослідженні проблем дитячої психології широко використовувався у дореволюційній Росії К.Д. Ушинським, П.Ф. Каптеревим, В.В. Зеньковським, А.Ф. Лазурським, И.А. Сікорським. У розуміння законів розвитку психіки дитини, а тим самим і в загальну психологію, зробили свій внесок П.П. Блонський, Л.С. Виготський, А.В. Запорожець, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.

При цьому зовсім не слід думати, що саме по собі використання генетичного методу в психологічному дослідженні відразу ж відносить його автора і його праці до генетичної психології. Генетичний метод, застосований у власне понятійному змісті у визначеній галузі психології, є способом дослідження її предмета, заснованим на аналізі його утворення і становлення до повноцінного функціонування.

Предмет генетичної психології особистості містить у собі:

- а) дійсність, з якою буде працювати дослідник;
- б) задачу чи систему задач, що необхідно вирішити;
- в) різні наукові описи, що містять відображення цієї дійсності;
- г) дослідницькі засоби – наявні чи ті, котрі потрібно створити;
- д) згадані вимоги до продукту дослідження є результатом застосування засобів і змісту задачі;
- є) продукт дослідження – елементи теорії предмета і технологічні рекомендації з його подальшого вивчення.

Отже, на відміну від, так би мовити, неспецифічного застосування генетичного методу, генетична психологія має свій власний предмет дослідження, у якому поряд із багатьма інши-

ми психічними процесами, явищами і специфічними утвореннями – механізмами психіки, існують: процеси породження, утворення і наступна динаміка функціонування психічних явищ.

До речі, визначення «генетичний» у широкому змісті повинне містити в собі еволюційні й історичні аспекти психології. Але так склалося, що поняттям «генетична психологія» у нашій літературі, зазвичай, охоплюються тільки ті дослідження, що пов'язані з розвитком дитини.

Разом з тим, мабуть, не випадково в журналі «Psychological Abstract» існує рубрика під назвою «Генетична психологія», що містить у собі розділи: 1. Період немовляти. 2. Дитинство (навчання, здатності, особистість, відношення між дітьми і батьками). 3. Підлітковий вік. 4. Вік змушнення. 5. Геронтологія.

Реалізація генетичного принципу в психологічних дослідженнях відкриває змістовні перспективи щодо подальшого, більш глибокого розуміння однієї з центральних проблем педагогічної психології – проблеми співвідношення психічного розвитку і навчання. Це питання має дуже глибоке історичне коріння, та, крім того, воно відноситься до таких, що складають враження цілком очевидних, навіть, банальних.

Дійсно, хто ж буде сперечатися з тим, що розвиток психіки дитини відбувається в контексті соціального оточення і вельми залежить від того, хто саме оточує дитину, які знання і способи дій вона засвоює, з ким себе емоційно ідентифікує. І філософи, і видатні педагоги минулого бачили цю єдність розвитку і навчання, розглядаючи останнє в дуже широкому значенні як особливе залучення дитини до культурно-історичного надбання людства через такі процеси як соціалізація, виховання та навчання у вузькому своєму розумінні (мається на увазі, власне, організована, спеціальна діяльність інституту дорослих щодо забезпечення засвоєння дитиною певних знань і умінь).

Безумовно, психічний розвиток дитини опосередковується суспільними впливами, і абсолютно правий С.Л. Рубінштейн, коли зазначав, що навчання й виховання є формою розвитку особистості [Рубінштейн, 2003]. Однак, це – лише дуже загальне вирішення проблеми, швидше, навіть, не вирішення, а погляд на неї. Змістовні, суто психологічні механізми, які певним чином поєднують ці два процеси (генезис психічних структур і навчання) залишаються недослідженими. Ми можемо зараз говорити лише про окремі теоретичні підходи до їхнього пояснення, хоча, на жаль, всі вони мають характер «вільних» узагальнень і дуже слабку базу емпіричних фактів.

В одній, досить давній своїй роботі В.В. Давидов і А.К. Маркова цілком слушно виокремлюють три різних теоретичних тлумачення співвідношення навчання і психічного розвитку [Давидов, 1978]. У першій групі теорій розвиток розглядається як цілком самостійний процес який має власні закономірності, що не залежать від навчання та виховання.

Останні впливають лише на суто зовнішні особливості генезису психіки, дещо затримуючи або, навпаки, прискорюючи терміни появи його закономірних стадій, не змінюючи їхньої послідовності і психологічних особливостей. Зокрема, вони не визначають структури основних форм розумової діяльності людини. Ці погляди висловлювали і захищали видатні психологи У. Джемс і Ж. Піаже.

Друга група теорій розглядає розвиток як своєрідний наслідок деякої взаємодії різних факторів, що впливають на дитину (природно-спадкових, соціальних і виховних). Навчання та виховання змінюють і регулюють зв'язки між нейропсихічними функціями. Станами і властивостями особистості керують численними корелятивними залежностями, кожна з яких існує на підставі своїх власних закономірностей. Знання цих внутрішніх умов є необхідним для оптимізації навчально-виховних впливів (Б.Г. Ананьєв та ін.).

Третій теоретичний погляд ґрунтується на тому, що «розвиток індивіда являє собою процес, що має культурно-історичну соціальну природу, – його стадії і їх психологічні особливості в кінцевому рахунку визначаються системою організації і способом передачі індивіду суспільного досвіду» [Виготський, 1991]. У такій постановці питання зрозумілим є те, що навчання й виховання виявляються внутрішньо необхідною і визначальною формою розвитку психіки. Цей погляд є центральним в культурно-історичній теорії розвитку психіки (Л.С. Виготський).

Зазначені погляди дещо конкретизують, але не розкривають складні психологічні взаємозв'язки між навчанням і розвитком. Нам здається, що найближче до розуміння цих зв'язків підійшов Г.С. Костюк в своїй концепції «спорідненості-сполученості» навчання і розвитку, яку ми ретельно розглянемо далі.

У питанні про психічний розвиток людини Г.С.Костюк виходив з того, що людський індивід є частиною біологічної системи (фізичний його розвиток) і соціальної системи, що обумовлює становлення особистості. «Особистість стосовно суспільства – підсистема», але разом з тим вона сама є складною системою, цілісною системою систем, внутрішньо пов'язаних між собою, ієрархізованих» [Костюк, 1969, с. 166].

А тому рушійними силами розумового розвитку дитини (і джерелом її саморуху), на думку Г.С. Костюка, є внутрішні протиріччя, що виникають у житті, діяльності, взаємовідношеннях із навколишнім середовищем. Такі, наприклад, протиріччя між новими потребами, прагненнями дитини і рівнем розвитку можливостей їхнього задоволення, між вимогами і ступенем оволодіння необхідними для їхнього виконання вміннями і навичками; між новими задачами і сформованими раніше звичками, способами мислення і поведінки. Такі ж самі протиріччя між зростаючими внутрішніми можливостями дитини, що випереджають її спосіб життя, і об'єктивним положенням у родині, колективі. Є й інші похідні протиріччя. Вони обумовлюються відносинами особистості до навколишнього середовища, її успіхами і невдачами, порушенням рівноваги між індивідом і суспільством. Але зовнішні протиріччя, що набувають навіть конфліктний характер (наприклад, конфлікти між дитиною і батьками), ще не стають рушієм розвитку.

Тільки інтеріоризуючись, зовнішні протиріччя викликають у самого індивіда протилежні тенденції, що вступають між собою в боротьбу, вони стають джерелом його активності, спрямованої на вирішення внутрішнього протиріччя шляхом вироблення нових способів поведінки.

Протиріччя вирішуються за допомогою діяльності, приводять до утворення нових властивостей і якостей особистості. Детермінантою внутрішніх протиріч виступає навчання. Навчання і виховання сприяють не тільки успішному подоланню внутрішніх протиріч, які виникають у житті людини, але і самому їхньому виникненню.

Центральним у розумінні психічного розвитку є питання про його закони. Психічний розвиток, як вважав Г.С.Костюк, має свої специфічні особливості і закони, облік яких істотно важливий для удосконалювання навчання і підвищення його провідної ролі. Вони характеризують «внутрішню логіку онтогенетичного становлення особистості як свідомої суспільної істоти, її спрямованості, здібностей і інших властивостей» [Костюк, 1989, с. 168].

Під «внутрішньою логікою онтогенетичного розвитку» варто розуміти внутрішньо необхідні рухи особистості від нижчих до вищих рівнів. Г.С. Костюк уточнює, що в цьому висхідному русі «зовнішні причини завжди діють через внутрішні умови». По-іншому цей рух від нижчих до вищих рівнів він пояснює як невідворотну послідовність основних стадій розумового розвитку.

Стадії розумового розвитку – це якісно різні в структурному і функціональному відношенні рівні і форми розумової діяльнос-

ті – наочно-діюча, словесно-образна, конкретно – і абстрактно-понятійна.

«Само собою зрозуміло, що навчання не може змінити цю послідовність стадій розвитку інтелекту, оскільки більш складні структури генетично не можуть передувати більш простим структурам, але воно може і повинне сприяти прискоренню переходу до більш високих структур, повноцінному їхньому формуванню» [Костюк, 1989, с. 6]. Отже, облік у навчанні специфічних законів розвитку зводиться до обліку послідовності стадій розвитку інтелекту.

Оскільки закони розумового розвитку – це послідовність зміни зазначених стадій, то з послідовністю їхньої зміни Г.С. Костюк і пов'язує поняття саморозвитку. «Становлення особистості – обумовлений і разом з тим процес, що саморозвивається. Це внутрішньо необхідний рух від нижчих до вищих рівнів...» [Костюк, 1989, с. 13].

Розглянемо «внутрішні умови», через які завжди переломлюються зовнішні причини. Уточнимо, що послідовність змін стадій розвитку інтелекту відбувається в процесі установленої взаємодії зовнішніх причин і внутрішніх умов.

Практично керувати психічним розвитком дитини, на думку Г.С.Костюка, можна тільки за допомогою обліку його закономірностей (які зводяться до послідовності інтелектуальних стадій та вікових особливостей) і створення в процесі навчання «внутрішніх умов розумового розвитку». Сила виховання полягає не в тому, що виховання нібито не може змінювати закони розвитку, а в тому, щоб, ґрунтуючись на знанні цих законів, цілеспрямовано керувати цим процесом.

Що ж являють собою «внутрішні умови», які необхідно створювати в процесі навчання? Під внутрішніми умовами варто розуміти індивідуальні особливості вищої нервової діяльності, її внутрішні закони, що розкриваються фізіологічними дослідженнями; потреби й настановлення людини, почуття і здібності, уся система навичок, звичок і знань, у якій відбито індивідуальний досвід людини і засвоєний досвід людства.

Висновки. Генетичний метод, застосовуваний у власне понятійному змісті у визначеній галузі психології, є способом дослідження її предмета, заснований на аналізі його утворення і становлення до повноцінного функціонування. Реалізація генетичного принципу в психологічних дослідженнях відкриває змістовні перспективи щодо подальшого, більш глибокого розуміння однієї із центральних проблем педагогічної психології –

проблеми співвідношення психічного розвитку і навчання, яка має дуже глибоке історичне коріння, і крім того, воно відноситься до таких, що складають враження цілком очевидних. Вищу межу вікових можливостей визначає генотипна сторона дозрівання, оскільки вплив навчання на розвиток опосередковується віковими та індивідуальними особливостями дітей.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 338 с.
2. Выготский Л.С. Динамика умственного развития школьника в связи с обучением / Л.С. Выготский // Педагогическая психология. – М. : Педагогика, 1991.
3. Давыдов В.В. О двух основных этапах развития детской и педагогической психологии. Психология обучения и воспитания / В.В. Давыдов // Вопросы организации формирующего эксперимента. – М. : Педагогика, 1978. – Вып. 4. – С. 4–15.
4. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – 541 с.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
6. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии / Г.С. Костюк // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М. : Наука, 1969. – С. 118–152.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – М. : Наука, 1984. – 493 с.
8. Лурия А.Р. Об историческом развитии познавательных процессов / А.Р. Лурия. – М. : Наука, 1974. – 171 с.
9. Максименко С.Д. Теорія специфічних рушіїв розвитку Г.С. Костюка / С.Д. Максименко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – Вип. 27. – С. 7–19.
10. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 508 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Anan'ev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya / B.G. Anan'ev. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1968. – 338 s.

2. Vygotskij L.S. Dinamika umstvennogo razvitija shkol'nika v svjazi s obucheniem / L.S. Vygotskij // Pedagogicheskaja psihologija. – M. : Pedagogika, 1991.
3. Davydov V.V. O dvuh osnovnyh jetapah razvitija detskoj i pedagogicheskoy psihologii. Psihologija obuchenija i vospitanija / V.V. Davydov // Voprosy organizacii formirujushhego jeksperimenta. – M. : Pedagogika, 1978. – Vyp. 4. – S. 4–15.
4. Davydov V.V. Teorija razvivajushhego obuchenija / V.V. Davydov. – M. : INTOR, 1996. – 541 s.
5. Kostjuk G.S. Navchal'no-vyhovnyj proces i psihichnyj rozvytok osobystosti / G.S. Kostjuk. – K. : Rad. shkola, 1989. – 608 s.
6. Kostjuk G.S. Princip razvitija v psihologii / G.S. Kostjuk // Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii. – M. : Nauka, 1969. – S. 118–152.
7. Leont'ev A.N. Problemy razvitija psihiki / A.N. Leont'ev. – M. : Nauka, 1984. – 493 s.
8. Lurija A.R. Ob istoricheskom razvitii poznavatel'nyh procesov / A.R. Lurija. – M. : Nauka, 1974. – 171 s.
9. Maksymenko S.D. Teorija specyfichnyh rushii'v rozvytku G.S. Kostjuka / S.D. Maksymenko // Problemy suchasnoi' psihologii' : zb. nauk. prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufrijevoi'. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2015. – Vyp. 27. – S. 7–19.
10. Rubinshtejn S.L. Bytie i soznanie. Chelovek i mir / S.L. Rubinshtejn. – SPb. : Piter, 2003. – 508 s.

S.D. Maksymenko. Genetic psychology of personality: mental development and training. The specific characteristic of ontogenetic development of man is stated to consist in that it is subjected to the biological laws and actions (as well as the development of animals), and to the social and historical laws. It is shown that the object of genetic psychology is a personality, spiritual and corporeal individual, generated by personal object-practical activities, which is then transformed into some aspects of his own activities. The genetic and psychological view on a personality is proved to understand him as unique integrity, being self-developed, self-regulated and being the bearer of universal life spirit. It is noted that the purpose of genetic psychology of the personality consists in the search of laws of genesis from the original content of undifferentiated human sensitivity to the mechanisms of creativity. The genetic research method is mentioned to involve the analysis of some initial state of an object or phenomenon and making next formations using this knowledge. The atten-

tion is paid to the genetic method used in the actual conceptual content in a particular field of psychology, it is a way to study the subject, based on an analysis of its formation and functioning. We came to the conclusion that the realization of the genetic principle in psychological researches offered substantial prospects for further, deeper understanding of one of the central problems of educational psychology – the problem of correlation between mental development and training, having very deep historical roots, and in addition it belonged to those that made up the impression of quite obvious. It is established that the genotype side of maturation determines higher limit of age opportunities, as the impact of education on the development is mediated by age and individual characteristics of children.

Key words: genetic psychology of personality, mental development, training, age-related opportunities, individual peculiarities, genotype side of maturation, children, research, analysis, genetic method.

Received December 05, 2015

Revised December 27, 2015

Accepted January 09, 2016

УДК 378.091.33.147:159.9:364

I.V. Astremaska
arin9474@mail.ru

THE PECULARITIES OF INCLUDED AND NOT INCLUDED SUPERVISION IN THE STRUCTURE OF HIGHER EDUCATION OF SOCIAL WORKERS

Astremaska I.V. The peculiarities of included and not included supervision in the structure of higher education of social workers / I.V. Astremaska // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 19–20.

І.В. Астремська. Особливості включеної та невключеної супервізії в структурі вищої освіти соціальних працівників. Стаття присвячена актуальній проблемі практичного навчання студентів випускних курсів спеціальності «Соціальна робота».

Обґрунтовано важливу роль супервізії, яка є методом практичного навчання, що добре зарекомендував себе, необхідною передумовою самостійної професійної діяльності.